

תוכן עניינים

מבוא : עמ' 3-4

תהילים קכ"ב- ניתוח המזמור : עמ' 5-24

תהילים פ"ז- ניתוח המזמור : עמ' 25-32

מוטיב ירושלים בתהילים קכ"ב בהשוואה לתהילים פ"ז עמ' 34-37

סיכום : עמ' 36

רשימת מקורות : עמ' 37-39

מבוא

במאמרו "ירושלים בספרות העברית"¹ מתאר גרשון שקד את המונח "ירושלים" כמושג סמלי ומיתי, ורק אחר-כך מונח גיאוגרפי וממשי. במשך שנים ארוכות הייתה ירושלים יותר "ירושלים של מעלה" מאשר "ירושלים של מטה", עליה חלמו כל הדורות כמקום הגאולה.

ואכן, ירושלים הייתה וממשיכה להיות מרחב מיתי שכל דור ודור מעצב אותו כדמותו וכסמלו.

במבוא לספרו "ירושלים עיר ועם" מיטיב מרדכי נאור לתאר את ירושלים על שלל היבטיה וסמליה: "ירושלים היא מציאות, ירושלים היא מושג, ירושלים היא כיסופים, ירושלים היא היסטוריה, ירושלים היא שלמטה, ירושלים היא שלמעלה, ירושלים היא נשמת האומה, ירושלים היא גופו של ישראל, ירושלים היא עירו של הקדוש ברוך הוא (ויקרא רבה ב, ב, מהדורת מרגליות, עם' לו, (ירושלים היא בירת ישראל, ירושלים היא מרכז העולם, ירושלים היא הקומט שבשחור העין (דרך ארץ זוטא, ט. (ירושלים היא עבר, הווה ועתיד - חלום שנתגשם".²

בעבודה זו ברצוני לבחון את "מוטיב ירושלים" – אופן תיאורה של ירושלים בשני מזמורי תהילים הלקוחים מספרים שונים – **תהילים קכ"ב** המהווה חלק מקובץ "שיר המעלות" המקושר לעלייה לרגל **ותהילים פ"ז** אשר הינו חלק מהספר השלישי המשוך לאסף ולבני קרח.

בחרתי לנתח מוטיב זה, דווקא במזמורי תהילים, מאחר ולדעתי מזמורים אלה מבטאים ביתר שאת את תחושותיו הכנות והאמתיות ביותר של האדם ומצליחים להעביר בצורה המיטבית את האווירה, הרגשות, הערכים והתחושות של הכותבים. דבריו של בעל המזמור הם ביטוי אמין לאמונותיו ודעותיו, וכפי שטוען וייס, מזמורי תהילים הם הביטוי האמין ביותר לאמונת ישראל בתקופת המקרא. בהם דופק לב לבה של האמונה הישראלית, כי בהם מצויות אמונותיו והשקפותיו של האדם המאמין בישראל – לא דעתו של המחוקק, של הנביא, של הכוהן, של החכם או של המספר, אלא דעותיהם של המאמינים. שבדברי פיהם לא ביקשו אלא לעצב את מחשבותיו של המאמין בעומדו לפני אלוהיו.³

בחרתי לעסוק בשני מזמורים השייכים לספרים שונים, והמקושרים למשוררים שונים ולתקופות שונות, על מנת לבחון את אופן תיאור העיר ירושלים בהם ולבדוק את ההבדלים בתפישת העיר, בתפישת הסמל, את "גלגולו של מוטיב ירושלים".

את ניתוח המזמורים אבצע על פי גישתו של וייס (2001) אשר שני עקרונות פרשניים הנחו אותו בחקר המקרא. עקרונות אלה מיוסדים על השקפתו של בנדטו קרוצ'ה: האחד, כל יצירה היא ישות שלמה ועצמאית, **עקרון השלמות** משמעו הבסיסי הוא שפירושה של היצירה נלמד מאחדות תוכנה וצורתה ואינו נלמד מכל אחד מהם לחוד.

¹ גרשון שקד, (1998). "ירושלים בספרות העברית", מדעי היהדות, 38, עמ' 15-32.

² מרדכי, נאור. (1995). ירושלים עיר ועם. ירושלים: הוצאת יצחק בן צבי.

³ מאיר, וייס (2001). אמונות ודעות במזמורי תהילים. ירושלים: מוסד ביאליק.

בהתאם לעיקרון זה, בניתוח המזמורים אתייחס למבנה המזמור ולצורתו כחלק בלתי נפרד מן התוכן של המזמור ומן המשמעות הקיימת בו.⁴

העיקרון השני הוא שאין להבין את היצירה אלא ממנה ומתוכה. **עקרון עצמאות היצירה** מבקש לבחון את היצירה כישות עצמאית ומנותקת מהקשרים של אינטר טקסטואליות, של זמן ומקום, מכאן עולה שהעיסוק בשאלת זמן חיבורה של היצירה על פי ההשקפות הבאות לידי ביטוי בה, עיסוק הנובע מהשפעתו של המדע ההתפתחותי מיסודו של דרווין על חקר המקרא, אינו רלוונטי. וייס טוען כי ביחס להשפעת מה שמעבר ליצירה על היצירה יש להתייחס רק אם הוא ידוע לנו ורק אם הוא מעוגן ביצירה, לא רק באחד או בכמה מפרטיה אלא בכליותה, ועל כן הפרשן אינו רשאי להכניס ליצירה את רקעה המשוער באונס וכך לעוות את המובע בה. לגבי עיקרון זה טוען קרוצ'ה כי הזמן והמציאות ההיסטורית שהיוצר נמצא ופועל בהם אינם קובעים את כוונת היצירה. גם אם ידוע לפרשן באיזו מציאות נוצרה היצירה, ייתכן בכל זאת שהיוצר לא הושפע ממנה.⁵

בהתאם לעיקרון זה, אתייחס לרקע של היצירות- הפרשנויות השונות לזמן ולמקום בהם נכתבו, בכלליות בלבד לשם מתן רקע כללי ליצירה, אולם לא אשליך מרקע זה על פרשנות היצירה ולא אנתח את היצירה לאור הזמן והמקום בו נכתבה. הניתוח יתייחס לתפקיד המיוחד של מוטיב ירושלים בהקשרו הספציפי בכל אחד מן המזמורים באמצעות קריאה צמודה ואינטרפרטציה כולית.

כמו כן, בהתאם לעיקרון זה, לא אבצע ניתוח אינטרטקסטואלי של היצירות בהשוואה זו לזו או למקורות מקראיים אחרים, אלא אבצע ניתוח פרטני של המזמורים, אשר יעמיד כל אחד מן המזמורים בפני עצמו ולא אבצע השלכות פרשניות ממזמור אחד לרעהו. לאחר הדיון הפרטני בכל אחד מן המזמורים, אבצע דיון אינטגרטיבי של "מוטיב ירושלים" כפי הוא מופיע בשלושת המזמורים. דיון זה נועד להסיק מסקנות רחבות בדבר מהותו של מוטיב ירושלים ואין בו בכדי להשפיע על פרשנותה של היצירה עצמה.

⁴ בתוך: וייס, 2001 עמ' 15-16.

⁵ בתוך, וייס, 2001 עמ' 15-16.

תהילים קכ"ב- ניתוח המזמור

א שִׁיר הַמַּעֲלוֹת, לְדָוִד:

שְׁמַחְתִּי, בְּאִמְרִים לִי-- בֵּית יְהוָה נִלְךְ.

ב עַמְדוֹת, הָיוּ רְגְלֵינוּ-- בְּשַׁעְרֶיךָ, יְרוּשָׁלַם.

ג יְרוּשָׁלַם הַבְּנוּיָה-- כְּעִיר, שְׁחַבְרָה-לָהּ יַחְדָּו.

ד שְׁשֵׁם עֵלּוּ שְׁבֻטִים, שְׁבֻטֵי-יָה--עַדוֹת לְיִשְׂרָאֵל: לְהַדּוֹת, לְשֵׁם יְהוָה.

ה כִּי שָׁמָּה, יִשְׁבּוּ כְּסָאוֹת לְמִשְׁפָּט: כְּסָאוֹת, לְבֵית דָּוִד.

ו שְׁאֵלוּ, שְׁלוֹם יְרוּשָׁלַם; יִשְׁלִי, אֶהְבִּיךָ.

ז יְהִי-שְׁלוֹם בְּחֵילְךָ; שְׁלוֹה, בְּאַרְמְנוֹתֶיךָ.

ח לְמַעַן, אַחִי וְרַעִי-- אֲדַבְרָה-נָא שְׁלוֹם בְּךָ.

ט לְמַעַן, בֵּית-יְהוָה אֱלֹהֵינוּ-- אֲבַקֶּשֶׁה טוֹב לְךָ.

הרקע למזמור

מזמור זה שייך לקובץ "שירי המעלות". שירי המעלות הם חטיבת מזמורים הכוללת את פרקים ק"ב-קל"ד, הנפתחים במלים "שיר המעלות". למושג "המעלות" פרשנויות שונות: יש סוברים כי הלויים היו שרים שירים אלו בעמדם על 15 המעלות (המדרגות) המובילות לעזרת ישראל. (רש"י, רד"ק). יש אומרים שאלו שירים ששרו בלחן גבוה, או שירים שהיו שרים בלחש והקול היה גובר עם אמירת המזמור. יש המוצאים במזמורים את תיאור מעלותיו של ה', מדרשי חז"ל דורשים את הביטוי "שיר המעלות" ששיר